

ση και δημοσίως κατανικήση τὴν τοιαύτην παρὰ τῆ κοινῆ γνώμη κατακραυγὴν, ἢ ὅποια φθάνει μέχρι τοῦ νὰ καταδικάζῃ τὸ ἔλον ἔργον τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ κατακραυγὴ αὕτη πάντως δὲν στηρίζεται εἰς τὸ πλῆθος τῶν λεγομένων «ἐπαγγελματικῶν κλήρων», οἵτινες, ὡς καὶ δι' ἀριθμῶν ὑπέδειξα εἰς ἄρθρον μου γραφέν διὰ τὴν «Ἐγγὺς καὶ Ἄπω Ἀνατολήν», εἶναι ἐλάχιστοι. Ἄλλ' ἐξ ἀντιθέτου φαίνεται ὅτι εἰς τὴν κατηγορίαν γεωργικῶν κλήρων παρεξέφρασαν παντοῦ «μὴ γεωργοί», δηλαδὴ : μὴ κυρίως γεωργοί, ἢ μικροεπαγγελματῆαι ἀπὸ ἐτῶν πλέον μὴ καλλιεργούντες (πολλάκις τούτου ὀφειλομένου εἰς τὴν ἐκ τῶν ἐπιστρατεύσεων μακροχρόνιον διατάραξιν), ἤδη δὲ παντοπῶλαι, κρεοπῶλαι, πεταλωταί, καρραγωγεῖς κλπ. ἢ καὶ σιδηροδρομικοὶ ὑπάλληλοι, εἰς τινὰς περιπτώσεις δὲ καὶ οὐδέποτε χρηματίζοντες καλλιεργηταί. Χωρικοὶ ἀλληλοκατηγορούμενοι πολλάκις ἀποκαλύπτουν τὰς τοιαύτας περιπτώσεις, αἵτινες συμβαίνουν συχνὰ καὶ ἐπὶ προσφύγων. Ἐπὶ παρουσίᾳ μου ἐντὸς ὥρας μόνον κατηγογήθησαν ὀκτὼ τοιοῦτοι κρεοπῶλαι, παντοπῶλαι, σιδηροδρομικοί, ζωέμπορος καὶ ὑποδηματοποιός, λαμβάνοντες γεωργικὸν κλήρον. Πολλοὶ ὅμως ἦσαν ἄλλοτε καλλιεργηταί.

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω ἀπαριθμήσεως βλέπει τις ὅτι τὸ ζήτημα αὐτῶν τῶν «μὴ γεωργῶν» δὲν εἶναι ἀπλοῦν, ἀλλὰ περιέχει πολλὰς, διαφόρων περιπτώσεων, ἐπαλλήλους καὶ διασταυρουμένας κατηγορίας, τῶν ὁποίων οὐδεμία συστηματικὴ ἀνάλυσις ἢ μεθοδικὴ διαβάθμισις γίνεται ὑπὸ τῆς κανονιζούσης τὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως ἐν γένει ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς. Τοῦτο ὀφείλεται ἴσως καὶ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ Ν. Δ. τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1923 ἄρθρου 4 παρ. 2 ὀρίζοντος ἀπλῶς ὅτι δὲν δικαιούνται εἰς ἀποκατάστασιν οἱ ὑποβαλόντες ψευδεῖς περὶ τῆς ἰδιότητός των δηλώσεις, καὶ οὐδὲν πλέον. Ὄφειλεται ὅμως πρὸ πάντων εἰς τὴν ἔλθον αὐτον καὶ στεγνὴν ἀντίληψιν τῶν καθηκόντων τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀπαλλοτριώσεως. Κατὰ τὴν ἐκδίκασιν ὀρισμένων κτημάτων, τὰ ὅποια ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ὁ ἀρμόδιος Προϊστάμενος Ἐποικισμοῦ γεωπόνος ἐζήτησε κατόπιν ἐπιμελοῦς ἐλέγχου νὰ ἀποκλείσῃ πλέον τῶν ἐκατὸν ἐγγραφέντων ὡς γεωργῶν κληροῦχων, ἀλλ' ὁ Προεδρεύων Δικαστῆς διεφώτισεν ἰσχυρίζόμενος ὅτι «θὰ βροῦμε τὸν μπελᾶ μας, ὀφείλομεν νὰ ἀρκεσθῶμεν εἰς τὰς ὑπευθύνους δηλώσεις τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ ἀποκαταστάσεως». Τοῦτο παρὰ τὴν γενικωτάτην διάταξιν τοῦ ἔρθρου 13 ἔδαφ. 1 τοῦ ἀγροτικοῦ Ν. Δ. Σίδερη ὀρίζοντος ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς πᾶν χρήσιμον στοιχείον, εἶτι δὲ οἰαδήποτε ἀποδεικτικὰ μέσα πρὸς οὐσιαστικὴν ἐξακριβῶσιν τῶν δικαιούχων κ.λ.π. (ἄρθρ. 12 ἔδαφ. 2). Ἡ σχετικὴ, δῆθεν περιοριστικὴ, διάταξις τοῦ Ν. Δ. 17 Αὐγούστου 1923 ἄρθρ. 3 μνημονεύει ἀπλῶς «καὶ» τὴν ἐγγραφον

θεβαίωσιν τοῦ Προέδρου τῶν χωρικῶν, ὅχι θέματα ὡς ἐξαντλητικὸν καὶ ἀποκλειστικὸν μέσον ἀποδείξεως.

Ἐν συμπεράσματι, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἐκδοθοῦν διατάξεις ἢ ἐγκύκλιοι πρὸς καθοριστικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ζητήματος αὐτῶν τῶν λεγομένων «μὴ γεωργῶν». Προϊστάμενοι Γραφείων ἐποικισμοῦ ἔχουν τὴν ἐντύπωσιν, ὑπερβολικὴν ἴσως, ὅτι τοιοῦτοι εἶναι τὰ 30 ο]ο τοῦ συνόλου τῶν κληροῦχων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀρισθῇ καὶ νὰ ἐκτελεθῇ παντοῦ αὐστηρὰ καὶ οὐσιαστικὴ προεξέλεξις τῆς γεωργικῆς τῶν ἰδιοτήτων, διότι εἶναι σχεδὸν χιμαιρικὴ ἢ ἤδη παρεχομένη ἐγγύησις τοῦ νὰ διαγραφῶν ἐκ τῶν ὑστέρων οἱ κακῶς ἀποκατασταθέντες κληροῦχοι ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου Ἐποικισμοῦ καὶ τοῦ Ἐπουργείου μετὰ γνώμην τῶν 4]5 τῶν μελῶν τοῦ ἀγροτικοῦ Συμβουλίου (Ν. Δ. 17 Ὀκτωβρίου 1923 ἄρθρ. 4 ἔδ. 1.)

Ἀναγκαῖα ὅμως συνέπεια τοῦ αὐστηροῦ προελέγχου τῶν κληροῦχων θὰ εἶναι ἢ μὴ κατεσπευσμένη ἐκδοσις τῶν ἀποφάσεων ἀπαλλοτριώσεως (ὅπως ἐγένετο μέχρι πρότινος) καὶ περισσοτέρα ἐργασία ἐκ μέρους τῶν ἀρμοδίων εἰσηγητῶν ὑπαλλήλων.

Β. Αἰ αὐ το κα λ λι ἐ ρ γ ε ι α ι.

Ὁ πρῶν Τμηματάρχης τοῦ Ἐποικισμοῦ κ. Εὐελπίδης εἰς τὸ «Ἀγροτικὸν Πρόγραμμα» κατακρίνει τὴν ἐξαίρεσιν τῶν αὐτοκαλλιεργειῶν ἐκ τῆς ἀπαλλοτριώσεως ὡς παραβλάπτουσαν καιρῶς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων, ἀφοῦ ἐπὶ συνολικῆς ἐκτάσεως τοιφλικίων Νομοῦ Ἀαρύσης 745,800 στρέμ. μόνον τὰ 92,500 εἶναι κολληγικὰ ἀπασχολοῦντα 289 κολλήγους. Φρονῶ ὅμως ἐξ ἐπιτοπίου ἀντιλήψεως ὅτι :

1) Αἱ ἐξαίρεσις αὐτοκαλλιεργείας πολὺ μικρὸν περιορισμὸν τοῦ ἀγροτικοῦ ἀναδασμοῦ θὰ ἐπιφέρουν, ἀρκεῖ νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπιμελῶς ἢ κειμένη διάταξις ὅτι ἐξαίρεται μόνον αἱ κατὰ μεθόδους ἐπιστημονικῶς ὑποδειγματικαὶ αὐτοκαλλιεργεῖαι (Ν. Δ. 7 Ἰουνίου 1923 ἄρθρ. 1 ἐν συνδυασμῷ πρὸς Ν. Δ. 17 Αὐγούστου ἄρθρ. 11 καὶ τηλ)κὴν ἐγκύκλιον Σίδερη 89520). Εἶναι ζήτημα ἂν αἱ τοιαῦται αὐτοκαλλιεργεῖαι εἶναι πλέον τῶν 20 — 30 κτημάτων καθ' ἑλθὴν τὴν Θεσσαλίαν ὡς π. χ. τὸ Μπεκιρλέρ (Μαραθέα), ἢ Μπάκραινα (Παπαγεωργίου), ἢ Γιάννουλη καὶ τὸ Κιόσκι (Χαροκόπου) κλπ.

Βεβαίως ἔλοι σχεδὸν οἱ ἰδιοκτῆται κατὰ κανόνα δικηγορικῆς τακτικῆς ἐπρόδρασαν κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν κτημάτων τὴν ἐνστασιν καλῆς αὐτοκαλλιεργείας. Ἀλλὰ οἱ ἀρμόδιοι Γεωπόνοι δὲν παρεπλανήθησαν ἀπὸ τὰς λέξεις, τοῦναντίον παρετήρησα (περιφέρειαι γραφείων Λαμίας καὶ Ἀαρύσης) ὅτι μᾶλλον δύναται νὰ τοῖς ἀποδοθῇ ζῆλος πρὸς ἐφαρμο-

γὴν τοῦ Ν. Δ. 6 Ἰουνίου ἄρθρ. 1 ἐδ. 1 περὶ ἐγκαταστάσεως ἐν ἀνάγκῃ κληρούχων καὶ θυγομένων τῶν αὐτοκαλλιεργειῶν.

Πάντως ὁμως, ἐπειδὴ πολλοὶ γεωπόνοι εἶναι νέοι καὶ περὶ τὰ γεωργοοικονομικὰ ζητήματα ἄπειροι, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἰσονόμου δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις ἐφαρμογῆς τῶν σχετικῶν διατάξεων, νομίζω λίαν χρήσιμον νὰ ἐκδοθῶν ὁδηγία ἐπεξηγουσα ὑπὸ τύπον ἰσως ἐν δεικτικόν, διὰ νὰ ἀφίνεταί πάντως ἡ ἀναγκαία ἐλαστικότης προσαρμογῆς, τὰς γενικὰς γραμμὰς τοῦ εἰς τὰς διαφόρους περιφέρειας τῆς Ἑλλάδος ἐπιζητητέου μέτρου ἐπιστημονικότητος τῆς αὐτοκαλλιεργείας.

2) Ἐν ᾧ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἢ διατήρησις τῆς ἐξαιρέσεως τῶν αὐτοκαλλιεργειῶν δὲν πρόκειται νὰ περιορίσῃ οὐσιωδῶς τὴν ἔκτασιν τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως, ἐξυπηρετοῦνται οὕτω συγχρόνως καὶ ἄλλαι σπουδαῖαι ἀνάγκαι τῆς γεωργικῆς μας προόδου.

Ἄφ' ἑνὸς ἡ διατήρησις ἰσχυρῶν μεγαλοκτημάτων ὡς προτύπων αὐτοκαλλιεργειῶν, προπορευομένων πάντοτε εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς φυτεχνίας. Πολὸν ὠφέλιμος θὰ ἦδύνατο σχετικῶς ν' ἀποβῇ ἡ καλομελετημένη ἐφαρμογὴ τῶν διατάξεων περὶ συμβάσεως αὐτοκαλλιεργείας τοῦ Ν. Δ. 7 Ἰουνίου 1923 ἄρθρων 1 7, συμπληρουμένου ἰσως τοῦ συμπλέγματος ὑποχρεώσεων περὶ διαρκῶς ἐπιστημονικωτέρας καλλιεργείας, ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας οἱ ἐξαιρούμενοι τῆς ἀπαλλοτριώσεως γαιοκτήμονες εὐρίσκονται εἰς τὴν κατάλληλον ψυχολογικὴν στιγμήν ὅπως πειθαναγκασθῶν νὰ ἀναλαμβάνουν (παράδειγμα περίπτωσις κτήματος Μπακραίνης). Περιττόν νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ ἀκριβὴς ἐκπλήρωσις τῶν ἀναλαμβανομένων ὑποχρεώσεων πρέπει νὰ ἀποτελῇ ἀντικείμενον αὐστηρᾶς παρακολούθησεως καὶ ἐλέγχου ἐκ μέρους τῆς ἀρμοδίας Ὑπηρεσίας μετὰ παραδειγματικῶν ἐν ἀνάγκῃ κυρώσεων ἀτονοῦσης εἰς τοιαύτην περίπτωσιν τῆς ἐξαιρέσεως αὐτοκαλλιεργείας.

Ἄφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἐξαιρέσεως τῶν αὐτοκαλλιεργειῶν ἀποστομῶνεται ἐκ τῶν προτέρων οἰαδήποτε κατακραυγὴ τῆς κοινῆς γνώμης ἐναντίον τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐπὶ τῇ λόγῳ ὅτι ἀφαιρεῖται γῆ ἀπὸ τοὺς τεχνικῶς καὶ οἰκονομικῶς προοδευτικούς ἰδιοκτήτας διὰ νὰ δοθῇ εἰς ὀπισθοδρομικοὺς καὶ ἀμαθεῖς χωρικούς, στερουμένους πολλάκις καὶ τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν κἄπως ἱκανοποιητικὴν καλλιέργειαν ἐφοδίων. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτὸν καὶ εἰς τὸ ὅτι παραχωροῦνται κλήροι εἰς μὴ γεωργοὺς στηρίζεται ἤδη ὅλη ἡ πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην πολεμικὴ ἐναντίον τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως. Τὰ ὅπλα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀφαιρεθῶν ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν ἀντίδρασιν καὶ δι' αὐτὸ θὰ ἐφθανα μέχρι τοῦ νὰ ἐπιδοκιμάσω ἐκτὸς διαφόρων μέτρων διευκολυνόντων τὴν αὐτοκαλλιεργείαν, ὡς ἀνταλλαγῶν τμημάτων γῆς κ.λ.π. (ἄρθρ. 7 Ν.Δ. 17 Αὐγούστου 1923) ἀκόμη καὶ τὴν ψήφισιν διατάξεων ὅπως αἱ αὐτοκαλλιεργείαι

γεται μὴ θίγονται εἰμὴ πρὸς ἀποκατάστασιν καλλιεργητῶν ἐχόντων γεωργικὰ ἐφόδια (κατηγορίαι α' καὶ β' δικαιοῦχων τοῦ Ν.Δ. 15 Φεβρουαρίου 1923 ἄρθρ. 13 ἐδαφ. 1). Τοῦτο, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον δὲν ἔχει ἀκόμη πραγματοποιηθῇ ἡ ὀργάνωσις καὶ σύντονος λειτουργία γεωργοπιστωτικῆς ἐντιχύσεως τῶν νέων μικροῖδιοκτητῶν, ποῦ δὲν ἔχουν τὰ ἐφόδια πρὸς πλήρη καὶ ἱκανοποιητικὴν καλλιέργειαν τῶν κλήρων τῶν.

Γ. Ἡ ἀξία τῆς ἀποζημιώσεως.

Ἐχει κατὰ κόρον ἐπαναληφθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν πολεμίων τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ὅτι ἡ διδομένη ἀποζημιώσις εἶναι γελοία, ὅτι ἀπαλλοτριοῦνται δύο στρέμματα ἀντὶ μιᾶς ὀρνιθοῦ, ὅτι ἡ γῆ κυριολεκτικῶς δημεύεται. Εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτὸν πρέπει ἀπαξ διὰ παντός νὰ δοθῇ ἀπάντησις τὴν ὁποῖαν ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἡ κοινὴ γνώμη.

α') Ὅτι διὰ μὲν τὰς μέχρι τέλους τοῦ 1922 ἐκδικάσεις ὡς ἀπέδειξεν ὁ συνάδελφος κ. Βυελπίδης δι' ἀριθμῶν ἢ ἐπιδικασθεῖσα μέση ἀποζημιώσις κατὰ στρέμμα, καλλιεργούμενον καὶ μὴ, ἦτο διὰ τοὺς Νομοὺς Λαρίσης δραχ. 37, 20)00 καὶ Τρικκάλων δρ. 57, 20)00, ἦτοι ἀνωτέρα ὅχι μόνον τῆς προπολεμικῆς τιμῆς τῶν γαιῶν ἀλλὰ καὶ τῆς διὰ τὰ πολεμικὰ ἔτη 1915 — 1919 ἐξακριβωθείσης ἀγοραίας τοιαύτης ἐπὶ τῇ βάσει συμβολαίων ἀγοραπωλησίας κ.λ.π.

β') Ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκτιμητικῶν ἀποφάσεων τοῦ ἔτους 1923 αἱ καλλιεργούμεναι γαῖαι κατὰ πρόχειρον ὑπολογισμὸν μας θέλουν πληρωθῇ κατὰ μέσον ὄρον πρὸς 60 δραχ. τὸ στρέμμα εἰς τὸν Νομὸν Λαρίσης (μετὰ τῆς περιφέρειας Ἐλασσῶνος) καὶ πρὸς 70 δραχ. εἰς τὴν ἀγροτικὴν περιφέρειαν Νοτίου Θεσσαλίας (Δομοσκόβ).

γ') Ὅτι ἡ μετὰ τὰς ἔθνικὰς συμφορὰς μεγάλη πτώσις τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος μας ἐκτὸς τοῦ ὅτι, μέλλουσα ἀσφαλῶς νὰ εἶναι προσωρινή, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ ἐπιβαρύνῃ ἐπὶ 30 ὀλόκληρα ἔτη τὴν ἀπόσβεισιν τοῦ τιμήματος τῆς γῆς, δὲν ἀποτελεῖ προσέτι παρὰ ἀπλῶς ζημίαν ἀτομικὴν τῶν γαιοκτητῶν, ζημίαν μεγάλην μὲν ἀλλ' ἀποτελοῦσαν ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τῶν ἔθνικῶν ἀτυχημάτων καὶ τὴν ὁποῖαν δὲν ἀποκείται εἰς τὸ Κράτος νὰ ἐπανορθώσῃ, ὅπως δὲν ἐπανορθῶναι καὶ τὴν ἐλάττωσιν λόγῳ τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ ἔθνικοῦ μας νομίσματος ὅλων τῶν παγίου εἰσοδήματος ἀστικῶν κ.λ.π. περιουσιῶν. Ἄν ὀρισμέναι Κυβερνήσεις δὲν ἀνέστελλον, κατόπιν ἐνεργειῶν τῶν γαιοκτημόνων, ἐπὶ διετίαν ὀλόκληρον τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀναδασμοῦ, ἢ ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἢ ἀποτίμησις θὰ εἶχον γίνῃ πρὸ καιροῦ καὶ οἱ γαιοκτήμονες δὲν θὰ εἶχον τῶρα τὴν εὐκαιρίαν νὰ συζητοῦν περὶ τῆς μικρᾶς ἀξίας τῆς παρεχομένης ἀποζημιώσεως.

Ἡ οικονομική ἐπιστήμη καὶ Νομοθεσία ἀνέκαθεν, καὶ συστηματικώτερον ἀπὸ τοῦ 1911 παρ' ἡμῖν ἔθεσαν τὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὸ ἐντελῶς ἰδιαίτερον καθεστῶς νομικῶν κανόνων καὶ εἰς θέσιν κατὰ πολὺ μειονεκτοῦσαν ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶδη ἰδιοκτησίας. Αἰτία τούτου εἶναι ὁ ἰδιαίτερος οικονομικὸς χαρακτήρ τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας ὡς μὴ κολλαπλασιαστικῆς καὶ μονοπωλιακῆς. Ἐτι δὲ καὶ ἱστορικοὶ λόγοι. Καὶ ζητεῖται τῶρα μεταβολὴ τοῦ νομικοὶ οικονομικοῦ τούτου συστήματος ἐπειδὴ ὠρισμένη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἔκαμε τὴν δραχμὴν νὰ πέσῃ ; ;

δ') Ὅτι παρ' ὅλα ταῦτα ὁ κανονισμὸς τῆς ἀποζημιώσεως δὲν ἀκολουθεῖ ἀκαμπτον ἐφαρμογὴν τῶν ὡς ἄνω βασικῶν ἀρχῶν λογικῶς καθαρᾶς ἀγροτικῆς πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ συμβιβαστικὴν ἐξοικονόμησιν τῶν περιστάσεων παρέχει ἐκτίμησιν τῆς γῆς ἀνωτέραν ὅχι μόνον τῶν προπολεμικῶν ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμικῶν τιμῶν τῆς. Ἐκτὸς τούτου κατὰ Νομολογίαν τείνουσαν νὰ καταστῇ σχεδὸν παγία δίδεται καὶ προσαύξησης τῆς ἀποζημιώσεως ταύτης κατ' ἔφεσιν ἀνερχομένη εἰς 24-27 ο/ο ἐπὶ τῆς πρωτοδίκως ἐπιδικασθείσης, πρᾶγμα τὸ ὅποσον ἀναδιδοῦται τελικῶς τὸ πληρωτέον ποσὸν ἄνω τοῦ διπλασίου τῆς προπολεμικῆς ἀξίας τῆς γῆς. Χωρὶς νὰ λησμονώμεν καὶ τὸ ἐξῆς: ὅτι ἡ διδομένη ἀποζημίωσις ἀποτελεῖ ἀπλῶς κεφαλαιοποίησιν τοῦ καθαρῶ ἐγγείου εἰσοδήματος τοῦ ἰδιοκτητοῦ δηλαδὴ τοῦ γεωμόρου του καὶ ὅχι τῆς ἄλλης προσόδου τῶν γαιῶν. Ἐπομένως ἡ διδομένη ἀποζημίωσις πρέπει νὰ διπλασιασθῇ ἢ τριπλασιασθῇ διὰ νὰ τὴν συγκρίνωμεν μὲ τὰς ἐν τῇ κτηματαγορᾷ τιμὰς πωλήσεως γαιῶν ἐλευθέρων παντὸς περιορισμοῦ.

Καὶ ἐπὶ ἐνός ἄλλου λεπτομερειακοῦ σημείου οἱ ἰδιοκτῆται ἐπίσης παραπονοῦνται. Τὸ Ν. Δ. τῆς 6 Ἰουλίου 1923 ἄρθρον 13 παραγράφ. 2 ὀρίζει ὅτι κατὰ τὸ γεωργικὸν ἔτος 1922-23 ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔγινεν ἡ ἀπαλλοτρίωσις τῶν πλείστων κτημάτων οἱ γεωργοὶ θὰ πληρώσουν τὴν κατὰ τὸν Νόμον 2521 ἄρθρ. 6 παρ. 3 ἀποτίμησιν τῆς ἡρτημένης ἐσοδείας τῶν κολληγικῶς ἢ ἀντισπορικῶς καλλιεργουμένων γαιῶν ἢτοι ἓνα ἐτήσιον εἰσόδημα 6 ο/ο ἐπὶ προσωρινῆς τῶν γαιῶν ἀποτιμήσεως, τὸ ἐντοκον ἀντίτιμον τῶν καλλιεργητικῶν τοῦ ἰδιοκτητοῦ δαπανῶν καὶ ἐνοίκιον διὰ τὰς χρησιμοποιηθείσας τυχόν ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν ἀποθήκας. Ἐκ συνδυασμοῦ ὁμοῦ πρὸς τὸ ἄρθρον 10 παρ. 2. τοῦ Ν. Δ. τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923 προκύπτει ὅτι τὸ ἀντίτιμον αὐτὸ τῆς ἡρτημένης ἐσοδείας 1922-23 λογίζεται ὡς πρώτη ὀδός διὰ τὴν τριακονταετῆ τοκοχρεωλυτικὴν ἀπόσβεσιν τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἀπαλλοτριουμένων γαιῶν.

Τὸ τοιοῦτο μονομερῶς ἐξεταζόμενον φαίνεται ἀδικον. Διότι ἐνῶς ἡ ἀπαλλοτρίωσις ἔγινε π.χ. τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1923 ὁπότε ἡ γεωργικὴ παραγωγή εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ ἀπὸ μηνῶν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς κολληγικῆς

σχέσεως. ὁ ἰδιοκτῆτης στερεῖται τὸ ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως κολληγικῆς καλλιεργείας εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν συμμείεσχε, προσδοκώμενον κέρδος του. Ἐτι πλέον τὸ κέρδος αὐτὸ παραχωρεῖται εἰς τοὺς καλλιεργητὰς καὶ συμφηφίζεται ὑπὸ μορφὴν ἀντιτίμου ἡρτημένης ἐσοδείας ἐναντι τῆς ἀποζημιώσεως τοῦ κτήματος.

Ἀλλὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην μετριάξει ἡ διάταξις τοῦ ἀρθρου 9 τοῦ αὐτοῦ Ἐπαναστατικοῦ Διατάγματος τῆς 15 Φεβρουαρίου καθ' ἣν ὁ ἀνατοκισμὸς τῆς πληρωτέας ἐναντι τοῦ κτήματος ἀποζημιώσεως λογίζεται ἀπὸ τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1922 ἀρχὴν τοῦ γεωργικοῦ ἔτους. Ὁ κατέχων τὸν μηχανισμόν τοῦ ἀγροτικοῦ Νόμου ἐννοεῖ ἀμέσως ὅτι τὰ πρᾶγματα οὕτω ρυθμίζονται ὡς ἐὰν ἡ ἀπαλλοτρίωσις εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ ὑπὸ τοῦ φθινοπώρου 1922. Δηλαδὴ τὰ Ἐπαναστατικὰ Νομ. Δίτα ἔκαμαν κατὰ τὸ 1923 ἀπαλλοτρίωσιν ἀναδρομικῶς ἀπὸ τοῦ 1922.

Τοῦτο δικαιολογεῖται ἰδίως ὡς ἐπανόρθωσις τῆς ὑπὸ τῶν προηγουμένων Κυβερνήσεων ἐπὶ διετίαν ἀναστολῆς τοῦ ἀγροτικοῦ ἔργου, ἡ τοιαύτη ἄλλως τε διαρρῦθιμοις ἐφαρμόζεται τακτικὰ εἰς τὰ κηρυχθέντα διανεμητέα κτήματα ἀπὸ τῆς ἐσοδείας 1920-21 δυνάμει τοῦ Νόμου 2521. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ ν' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι οἱ τὸ πρῶτον ὑποστάντες τὸ μέτρον ἰδιοκτῆται ὑφίστανται οὕτω μετὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῆς γῆς καὶ δευτέραν πρόσθετον ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν μὲ προπολεμικὰς τιμὰς προϊόντων τὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῆς γεωργικῆς τῶν ἐπιχειρήσεως τοῦ τρέχοντος τότε ἔτους, διὰ τὴν ὁποῖαν εἶχον καταβάλλει φροντίδας καὶ δαπάνας. Τὸ ἐπιχειρήμα αὐτὸ ἀποκτᾷ καὶ πρόσθετον οικονομικὴν σημασίαν εἰς περιπτώσεις ἀπαλλοτρίωσεως κτημάτων εὐρισκομένων εἰς χεῖρας μισθωτῶν ἢ γενικῶν ἐνοικιαστῶν, ὁποῖοι ἀπαντοῦν εἰς Ρουμανίαν καὶ Γαλλίαν, πάντως ἐχόντων τὴν ιδιότητα τοῦ γεωργο - ἐπιχειρηματίου. Οὗτοι ὑφίστανται ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτρίωσιν τῆς ἐπιχειρήσεώς των τὴν ὁποῖαν ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ προηγουμένου φθινοπώρου μὲ κόπους καὶ κεφάλαια κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἰδικὰ των, λαμβάνουν δὲ ὡς ἀποζημιώσιν μόνον τὰς δαπάνας των, ἐνῶς ἀπέναντι τοῦ μεταπολεμικοῦ μισθώματος ποῦ ὀφείλου εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ἔχουν μόνον προσωπικὴν ἀξίωσιν κατὰ τὸ Ν. Δ. τῆς 15 Φεβρουαρίου ἄρθρ. 9 ἐδαφ. 3 διὰ τὴν κατατιθεμένην ἀποζημίωσιν τῆς ἡρτημένης ἐσοδείας, ὑπολογισθείσαν μὲ τιμὰς προπολεμικὰς.

Κατ' ἄλλην μέθοδον στηριζομένην εἰς ἄρθρον 13 τοῦ Νόμου 2521 ἀντὶ ἡρτημένης ἐσοδείας ἐκτιμᾶται τὸ σύνθηες εἰς τὴν περιφέρειαν ἀντισπορον μὲ προπολεμικὰς τιμὰς. Οὕτω π.χ. ὡς ἡρτημένη ἐσοδεῖα ἐδόθη εἰς τὴν περιφέρειαν Λαρίσης τὸ ἀντίτιμον τοῦ διπλασίου ἀντισπόρου (λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς ἀγροναπαυομένης ἐκτάσεως) ἢτοι 16 ὀκάδων σίτου, εἰς τὴν περιφέρειαν Τυρνάβου 32 ὀκάδων κ.λ.π. πάντως

μέ προπολεμικές τιμές. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ φαίνεται ὅτι ἀντὶ κολληγικῆς ἐσοδείας καταβάλλεται ἐνοίκιον κατ' ἀποκοπὴν καὶ δὴ προπολεμικὸν τοιοῦτον, ἀν καί, ὡς γνωστόν, ἡ κολληγικὴ σχέσις δὲν θεωρεῖται πλέον νομικῶς ὡς τυπικὴ σχέσις μισθώσεως, ὅπως ἐθεωρεῖτο παρ' ἡμῖν ἄλλοτε ἐν τῇ Νομολογίᾳ τῶν Δικαστηρίων.

Δ. Ἡ μέθοδος τῆς ἐκτιμῆσεως

Ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων ὁ τελευταῖος ἀγροτικὸς Νόμος θεσπίζει διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἀποζημιώσεως ἀρκετὰ τεχνικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διακρίσεως εἰδῶν καὶ ποιότητων γαιῶν εἰς κάθε ἀγροτικὴν περιφέρειαν. Τέσων α σχετικαὶ διάτάξεις ὅσον καὶ ὁ τρόπος ἐφαρμογῆς των (ἔχω ὑπ' ὄψιν τὸ τεχνικο-οικονομικὸν σκεπτικὸν ἀποφάσεων ἐκτιμητικῆς ἐπιτροπῆς νοτίου πεδιάδος Φαρσάλων) ἀποδεικνύουν ἐπιστημονικότητα καὶ δικαιονομίαν πολὺ πλέον ἀκριβολόγον παρὰ ἐὰν ἠκολουθεῖτο ἡ λίαν πρόχειρος νομικοεμπειρικὴ μέθοδος τοῦ νὰ ἐξευρίσκηται ἄδρομερῶς καὶ κατὰ προσεγγίσεις ἕνας ὑποθετικὸς μέσος ὄρος προπολεμικῆς ἀξίας τῆς γεωκτησίας κατὰ στρέμμα εἰς ἕκαστον κτῆμα. Σαφεστέραν ἰδέαν τοῦ συλλογισμοῦ δίδει ἡ ἐξῆς μαθηματικὴ ἀνάλυσις

Ἐὰν τὸ ἀπαλλοτριούμενον κτῆμα περιλαμβάνῃ X στρέμματα ἀπὸ γαίας ἐκτιμηθείσας διὰ τὴν ὄλην ἀγροτικὴν περιφέρειαν πρὸς A_1 τιμὴν κατὰ στρέμμα καὶ ἄλλα ψ στρέμματα ἀπὸ γαίας ἐκτιμηθείσας πρὸς A_2 καὶ ἄλλα ω στρέμματα γαιῶν 3ης ποιότητος πρὸς A_3 δραχμὰς κατὰ στρέμμα, ἡ ἀποζημιώσις Σ θὰ εἶνε (κατ' ἀνώτατον ὄριον τοῦ ἀρθροῦ 20 ἐδ. 1 τοῦ Ν. διατάγματος τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923)

$$\Sigma = (\chi A_1 + \psi A_2 + \omega A_3) \cdot (1 + 0,40)$$

Εἰς τὴν ἐξίσωσιν ταύτην αἱ μὲν τιμαὶ A_1, A_2, A_3 , εἶναι ποσότητες σταθεραὶ δι' ὅλα τὰ κτῆματα τῆς ἀγροτικῆς περιφέρειας αἱ δὲ χ, ψ, ω , εἶνε αἱ ὑπὸ τοῦ συνεργείου μετρηθησόμεναι ἐκτάσεις γαιῶν ἐκάστης κατηγορίας, δηλαδὴ εἶναι καταμετρητέαι δι' ἕκαστον κτῆμα «ἀνεξάρτητοι μεταβληταί».

Ἀντιθέτως κατὰ τὴν μέθοδον π. χ. τοῦ Νόμου 2922 τὴν μέθοδον τοῦ ἐνιαίου μέσου ὄρου στρεμματικῆς καθ' ἕκαστον κτῆμα τιμῆς ἡ ἀποζημιώσις θὰ ἦτο

$$\Sigma = A_m \cdot (\chi + \psi + \omega) \cdot 1,40$$

ἐνθα ἡ μέση κατὰ στρέμμα τιμὴ A_m θὰ ἐξευρίσκητο κατὰ τρόπον νομικοεμπειρικὸν (ἐκ δικαιοπραξιῶν ἀγοραπωλησίας κτλ.). Ἡ αὐτὴ ἁμῶς ποσότης A_m κατὰ τὸ σύστημα τοῦ ἐπαναστατικοῦ Νόμου λαμβάνει αὐτομάτως τὴν μαθηματικῶς προσήκουσαν ἀκριβῆ τιμὴν τῆς, ἣτοι

$$A_m = \frac{\chi A_1 + \psi A_2 + \omega A_3}{\chi + \psi + \omega}, \text{ δι' ἕκαστον κτῆμα,}$$

Ὁ ἀλγεβρικὸς αὐτὸς τύπος δεικνύει τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων πολὺ πλοκὸν καταγωγὴν τῆς μέσης τιμῆς A_m ἡ ὅποια δὲν εἶνε ἀπλῶς ὁ κατὰ στρέμμα ἀριθμητικὸς μέσος ὄρος

$$\frac{A_1 + A_2 + A_3}{3}$$

Ἐρωτᾶται ἤδη ἀν ὁ εμπειρικὸς, ἐξ ἱστορικῶν στοιχείων, δικαιοπραξιῶν κτλ. προσδιορισμὸς μιᾶς ποσότητος δύναται νὰ παρέχῃ τὴν ἐγγύτησιν ἀκριβείας, δικαιοσύνης καὶ πρακτικῆς δι' ὅλας τὰς περιπτώσεις ἰσονομίας ἐγγύτησιν τοῦ παρέχει ὁ κατὰ τὸ σύστημα τοῦ τελευταίου Νόμου μαθηματικῶς ἀκριβῆς μηχανισμὸς καθορισμοῦ τῆς μέσης στρεμματικῆς ἀποζημιώσεως. Ἡδη ἀπὸ τριακονταετίας ἡ μαθηματικὴ σχολὴ τῆς Πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ ἰδίως ὁ Vilfredo Pareto καὶ ὁ Maffeo Pantaleoni, ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου εἰς τὴν πολὺπλοκὸν καὶ κατὰ τὰς περιστάσεις ποικιλωτάτην ἐσωτερικὴν καὶ μαθηματικὴν ὑφῆν τῶν λεγομένων «μέσων ὄρων» εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν ὁποίων ἐπεμβαίνουν πολλαπλοὶ εἰδικοὶ συντελεσταὶ κατὰ τοὺς οικονομικοὺς ὑπολογισμοὺς.

Ταῦτα ἐξ ἀπόψεως τῆς νομοθετικῆς ἀρχῆς. Ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἡ μέθοδος ἐκτιμῆσεως τοῦ τελευταίου Νόμου κατακρίνεται ὑπὸ τινῶν ὡς δηθεν ὀφείλουσα νὰ προκαλέσῃ ἀτελευτήτους τεχνικάς, ἀγρολογικάς, χημικάς κ.λ.π. ἐρεῦνας πολυπλοκωτάτας. Ὁ ἰσχυρισμὸς εἶνε ἀβάσιμος διότι τὸ κριτήριον τῆς κατατάξεως τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν ἐνὸς κτήματος εἰς ποιότητος δὲν θὰ εἶνε ἡ χημικὴ των κτλ. σύστασις, δηλαδὴ ἡ τεχνικῆς φύσεως «ἀγρονομικῆς των δυναμικότης» ἀλλὰ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπαλλοτριώσεως τρόπου ἐχμεταλλεύσεώς των καθοριζομένη γεωργοοικονομικῆ των ἀξία. Εἰς γλώσσαν ὀλιγώτερον τεχνικὴν: αἱ γαῖαι κατατάσσονται ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐντατικότητος μεθ' ἧς καλλιεργοῦνται κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ συνεπῶς ἀναλόγως καὶ τῆς οἰκονομικῆς των ἀποδόσεως διὰ τὸν ἀποζημιωθησόμενον ἰδιοκτήτην. Ὡστε τὸ κριτήριον κατατάξεως εἶνε γεωργοοικονομικὸν καὶ ὀρθῶς ἐλήφθη ὡς ἀπτοτέρα αὐτοῦ ἐκδήλωσις τὸ εἶδος τῆς

καλλιεργείας καὶ τὸ ἀκολουθούμενον σύστημα ἀμειψοσπορᾶς (βλ. καὶ σχεπτικῶν ἐκτιμητικῶν ἀποφάσεων Δομοκοῦ, Λαρίσσης, Τυρνάβου, Ἀγυῖας καὶ λοιπῶν περιφερειῶν). Πράγματι κατὰ τὴν μέθοδον ἐκτιμήσεως τοῦ τελευταίου Νόμου ἢ ἀποζημιώσις διὰ κάθε στρέμμα εἶνε ἴση πρὸς τὴν κεφαλαιοποίησιν 5 ἢ 6 ο]ο τοῦ μέσου ἐτησίου ὄρου τοῦ γεωμόρου ἢ ἀντισπόρου τοῦ ἰδιοκτῆτου.

Ὁ μέσος οὗτος ὄρος τῆς ἐτησίας προσόδου ἐξαρτᾶται ἀπὸ δύο στατιστικὰ στοιχεῖα πάγια, ἧτοι τὴν μέσην ἀπόδοσιν προϊόντων κατὰ στρέμμα καὶ τὴν μέσην χονδρικήν τιμὴν τῶν προϊόντων προπολεμικῶς καὶ ἀπὸ ἓν τεχνικὸν στοιχεῖον μεταβλητόν, δηλαδή τὴν κατὰ εἶδη γαιῶν μέσην ἐτησίαν τῶν «ἀποδοτικότητα» (rentabilité μέτρον-δείκτης γεωργικῆς οἰκονομίας τοῦ Ἐλβετοῦ καθηγητοῦ κ. Ernst Laur). Ἡ ἀποδοτικότης αὕτη ποικίλλει ἀναλόγως τῆς ἀμειψοσπορᾶς. Κατὰ τελευταίαν λοιπὸν ἀνάλυσιν τὸ κλειδί τῆς ἐκτιμήσεως τῶν γαιῶν εἶνε ἢ ἐφ' ἐκάστου αὐτῶν μέρους ἀκολουθουμένη ἀμειψοσπορὰ δηλαδή στοιχεῖον ἀπτόν καὶ πολὺ πλέον εὐκολοκαθόριστον παρὰ αἱ διάφοροι, νομικο-ἱστορικαὶ ἔρευναι παλαιῶν δικαιοπραξιῶν, τιμῶν κτλ. κατὰ τμήματα γαιῶν.

Προσθετέον ἐν τέλει ὅτι ἐκ τῶν διακρινομένων ἐν τῷ ἄρθρῳ 17 τοῦ Ν. Διατάγματος τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923 ὅκτῳ κατηγοριῶν γαιῶν πολλαὶ λείπουν ἀπὸ τὰ πλείστα τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων ὡς αἱ δένδροφυτεῖαι ἀμπελοφυτεῖαι, εἰδικὰ καπνοχώραφα κτλ. καὶ τὸ ἔργον ἐπὶ τοσοῦτον ἀπλοποιεῖται. Ἐκτὸς τούτου κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἐπαναστατικοῦ Νόμου ὄχι μόνον ἐπραγματοποιήθη ὁ χωρισμὸς τοῦ ἔργου τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν γεωργῶν ἀπὸ τὴν ἀρκετὰ ἐπιβραδυντικὴν ἐργασίαν τοῦ καθορισμοῦ τῶν ἀποζημιώσεων, ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη ἐργασία θὰ δύναται νὰ χωρήσῃ πολὺ ταχύτερον, ὄχι πλέον κατὰ ἓνα ἕκαστον κτῆμα, ἀλλὰ πολλάκις καθ' ὁμάδας γαιῶν καὶ κτημάτων παρακειμένων καὶ ἐχόντων πρὸς ἀλληλὰ παρεμφερῆ ἄξιαν. Δηλαδή ἐγίνε σημαντικὸν βῆμα πρὸς καταμερισμὸν καὶ συστηματοποίησιν τῆς ἐργασίας ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ταχύτητος τοῦ ὄλου ἔργου.

Τὸ μόνον ποῦ θὰ ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς εἶνε ὅτι αἱ ὀρισθεῖσαι περιφέρειαι ἐνιαίας ἀγροτικῆς ἐκτιμήσεως δὲν ἀνταποκρίνονται πάντοτε πρὸς τὰς ἀγρονομικῶς ἐνιαίας ποιότητος περιοχάς. Κτήματα μὲ καλυτέρας γαίας πολλάκις περιλαμβάνονται εἰς ὁμάδας γαιῶν κατωτέρας μέσης ἀξίας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀδικοῦνται εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐπιτροπῶν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν μεγάλῳ μέτρῳ ἢ ἀδικία δύναται νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ τῆς ἐλαστικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἄρθρου 20 παρ. 1 τοῦ Ν. Δ. τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923 περὶ προσθέτου προσαυξήσεως ποικιλλούσης ἀναλόγως τῆς παραγωγικότητος, θέσεως, συγκοινωνιῶν κτλ. ἐκάστου κτήματος μέχρι 40 ο]ο κατὰ μέγιστον ὄρον.

ΕΙΣΗΓΗΤΗΡΙΟΣ ΕΚΘΕΣΙΣ

ΕΠΙ ΤΟΥ

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1923 *

Κύριοι Μέτοχοι,

Τὸ λήξαν ἔτος ὑπῆρξε καὶ αὐτὸ πλήρες ἰσχυροῦ. Αἱ δοκιμασίαι δὲν ἔληξαν. Παρὰ δὲ τὴν εἰσοδον ἡμῶν εἰς ὀριστικὴν εἰρήνην διὰ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης, ἢ ἀβεβαιότητος τοῦ μέλλοντος καὶ γεγονότα ἀπρόοπτα ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ, ἐδημιούργουν ἐκάστοτε ἀντίκτυπον ἐπιδρώντα ἀμέσως ἐπὶ τῆς νομισματικῆς καταστάσεως. Τὸ νόμισμα ἡμῶν, ἀποτελοῦν τὸ σημεῖον τῆς ἠττονος ἀντιστάσεως, ἐκλυδωνίζετο ἀναλόγως τῶν ἀνεμκτιστων πολλάκις ἐντυπώσεων. Διότι ἀτυχῶς οἱ ἄνθρωποι στερούμενοι ἐπάρκουσ ψυχραιμίας, ὑφίστανται ἀνεξέλεγκτως ἐναλλασσομένης ἐπιρροᾶς, πίπτοντες ἀπὸ ἄκρας αἰσιοδοξίας εἰς ἀδικαιολόγητον ἀπαισιοδοξίαν, χωρὶς νὰ σταθμίζουν αὐστηρῶς τὰ πραγματικὰ δεδομένα. Ἐὰν μόνον ταῦτα ἐχρησίμευσον ὡς κριτήρια θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατηθοῦν αἱ τιμαὶ ἐντὸς ὀρίων ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῆς λογικῆς τῶν πραγμάτων.

Κυκλοφορία

Τὸ ἀνώτατον ὄριον τῆς κυκλοφορίας ἡμῶν ἐν τῷ συνόλῳ, ἀνήρχετο τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1922 εἰς δραχ. 3,698,141,090 τῇ δὲ 31ῃ Δεκεμβρίου 1923 εἰς δραχ. 5,406,036,200 παρουσιάζει δηλ. αὐξήσιν δραχ. 1,707,895,110. Ἀφαιρέσει δὲ τῶν ἐν ταῖς Ταμείαις διαθεσίμων δραχ. 724,836,140 κατὰ τὴν 31ῃν Δεκεμβρίου 1923, τὰ πραγματικῶς ἐν κυκλοφορίᾳ τραπεζικὰ γραμμάτια τῆς Τραπεζῆς ἀνήρχοντο εἰς δραχ. 4,681,200,060 ἐναντι δραχ. 3,149,446,274 τῆς 31 Δεκεμβρίου 1922. Ἡ αὐξήσις ἐπομένως οὐσιαστικῶς κατὰ τὸ ὑπὸ κρίσιν ἔτος ὑπῆρξε μόνον δραχ. 1,531,753,786.

Ἐν ᾧ ἔμως κατὰ τὸ 1922, ἢ ἐπελθοῦσα αὐξήσις τῆς κυκλοφορίας

* Ἐν ὀνόματι τοῦ Γενικοῦ συμβουλίου τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος ὁ διοικητῆς αὕτης Ἀλέξ. Ν. Διομήδης εἰσηγήθη τὴν ἀνωτέρω ἐκθεσιν—ὀποῦ δίδουσαν σχεδὸν ὅλην τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν μας κατὰ τὸ ὑπόλογον ἔτος 1923—πρὸς τὴν Γενικὴν συνέλευσιν τῶν μετόχων κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 3ης Μαρτίου 1924.

κατά δραχμάς 1,150,000,000 ωφέλιμο αποκλειστικῶς εἰς ἀνάγκας τοῦ Δημοσίου Ταμείου, τοῦτο μόνον τροφοδοτήσαν διὰ χρηματικῶν ἐφοδίων, εἶχεν ἐπομένως ὀπισθὲν τῆς γυμνῆς μόνον τὴν πλῆσιν τοῦ Κράτους, κατὰ τὸ 1923 τὸ πρῶτον — καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν ὁμῶν — ἐκ τῆς ὅλης ἀξήσεως δραχ. 1,707,895,110 ἐκδοσίς μόνον 750 ἑκατομμυρίων δραχμῶν προσκλήθη ἐκ ταμιακῆς στενότητος τοῦ Δημοσίου. Καὶ τὸ ποσὸν ὅμως τοῦτο — καὶ τὸ σημεῖον ἐπίσης αὐτὸ εἶναι ἄξιον πολλῆς ἐξήσεως — ἤρξατο διαρκούντος τοῦ ἔτους μειούμενον δι' ἀποσθέσεως 40 ἑκατομμυρίων, τὰ ὅποια κατόπιν ἠδξήθησαν κατὰ ἕτερα 50 ἑκατομμύρια. Πλὴν τούτων ἀπεδόθησαν ἔκτοτε ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ δραχ. 49,500,000 πρὸς ἀπόσβεσιν συμφώνως πρὸς τὰς κειμένας συμβάσεις ἀντιστοίχου ποσοῦ ἐκ τῶν προγενεστέρων ἐπ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας δανείων, μειωθεισῶν οὕτω τῶν μέχρι τοῦδε πρὸς τὴν Τράπεζαν ὀφειλῶν τοῦ Δημοσίου ἐπ' ἀναγκαστικῆς κυκλοφορίας κατὰ δραχ. 139,500,000.

Τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐκδόσεων τοῦ ἔτους 1923 ἐξ 1 δισεκατομμυρίου ὡς ἔγγιστα ἀπήτησαν αἱ ἀνάγκαι τῆς ἀγορᾶς. Ἐχει δηλαδή ἡ ἐκδοσις αὕτη ὀπισθὲν τῆς τὸ μὲν βραχυπροθέσμου πιστώσεως ἀντιπροσωπεύσας ἐργασίαν παραγωγικὴν τῆς κοινωνίας, τὸ δὲ ὑγιὲς ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα ἀπορροφηθὲν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἰσχυρὰ ἄμυνα ὑπὲρ τοῦ ἐγχωρίου νομισματός. Ἡ οὐσιαστικὴ αὕτη μεταβολὴ τῶν ὄρων τῆς ἐκδόσεως ἀντανκλᾷ ἐπὶ τῆς ποιότητος τῆς ὅλης κυκλοφορίας, δύναται δὲ βεβαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀπαρχὴ τῆς ὑγιεινέστερας περιόδου.

Ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ σαφῶς προκύπτει ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἐτῶν, εἰς ἑκατομμύρια δραχμῶν:

	1922	1923
Ὄφειλαι Δημοσίου	2094	2802
Εἰς παραγωγικὰς ἐργασίας *	1075	1872
Σύνολον πραγματικῆς κυκλοφορίας	3169	4674

Βεβαίως ἡ ἔκτασις τῆς κυκλοφορίας ἡμῶν δὲν εἶναι φυσιολογικὴ παραβαλλομένη μάλιστα μὲ τὴν προπολεμικὴν τοιαύτην. Εἶναι ὅμως ματαία ἡ ἀναδρομὴ εἰς περίοδον, καθ' ἣν αἱ συναλλαγαι ἐνηργούντο ὑπὸ ὅλης διαφόρου οικονομικῆς συνθήκας. Τὰ παρελθόν ἐκείνο οὐδὲν ἀσφαλὲς μέτρον κρίσεως παρέχει πλέον. Διαφωτιστικὴ δύναται ν' ἀποδῆ μόνον σύγκρισις πρὸς τὴν σύγχρονον κυκλοφορικὴν πολιτικὴν τῶν ἄλλων κρατῶν, διότι δὲν πρέπει νὰ διαλάβῃ ἡμᾶς ἡ στενὴ

* Μὴ περιλαμβανομένων τῶν διὰ διαφόρους προμηθειᾶς διὰ λησμόν τοῦ Δημοσίου (ἐπισιτισμός, ἀγοραὶ θείου καὶ θεικοῦ χαλκοῦ καὶ ἀνωτ. διεθθυσίς μεταφορῶν) ἠσχολημένων κεφαλαίων.

ἀλληλεγγύη, ἣν ἐδημιούργησε μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰς πυκνὴν συναλλακτικὴν ἐπικοινωνίαν εὐρισκομένων χωρῶν, ἡ κοινὴ καταγωγὴ τῆς οικονομικῆς τῶν δυσπραγίας. Δὲν φαίνεται δὲ οὔτε κατορθωτόν, οὔτε καὶ εἶναι οικονομικῶς σκόπιμον νὰ ἐπανέλθῃ τις ταχέως καὶ ἀποτόμως εἰς χαμηλὰ ὄρια κυκλοφορίας, τὰ ὅποια ἐξ ἐπιπολαίας μόνον ὀψεως θὰ παρίσταντο ὡς ὠφέλιμα. Διότι καὶ στενότης χρήματος ἐπικίνδυνος θὰ ἐδημιουργεῖτο, καὶ τὸ χρήμα θὰ ἐγίνετο ἀκριώτερον ἐνεκα τοῦ ὑψηλοτέρου τόκου καὶ ἡ ἐγχωρία παραγωγὴ δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ εἰς τὰ ἐξοδα καλλιεργείας καὶ ἄλλα, καὶ τέλος ὁ πρὸς τὴν ἀλλοδαπὴν συναγωνισμὸς θ' ἀπέβαινε ἀδύνατος. Τὰ κακὰ δὲ ταῦτα θὰ ἐπῆρχοντο συνεπιφέροντα ἀντιμειώσεως τῆς ἀκριθείας τῆς ζωῆς ἐντασιν ταύτης.

Ὅ,τι πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τις καὶ νὰ εὐχεται εἶναι κυρίως ἡ ποιοτικὴ βελτίωσις τῆς κυκλοφορίας μὲ βραδείαν καὶ συστηματικὴν ποσοτικὴν μείωσιν. Ἐπὶ ἔτη ἀκόμη θὰ παλαίωμεν μὲ δυσχερείας αἱ ὅποια εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπελθούσης καθολικῆς ἀνατροπῆς τῆς ἰσορροπίας. Τὰς δυσχερείας ταύτας θὰ ἀντιμετωπίσωμεν καὶ θὰ ἐλαττώσωμεν, ἐὰν οἱ ὄρωντες παράγοντες τοῦ τόπου — δημοσία καὶ ἰδιωτικὴ οἰκονομία — ἀποφύγουν μὲ πᾶσαν ἐπιμέλειαν τὴν διάπραξιν λαθῶν, τὰ ὅποια βαρέως τότε θὰ ἐπληττον τὴν Ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ θὰ παρεκώλυον τὴν βαθμιαίαν ἀνάρρωσιν ἐκ τῆς τονώσεως τοῦ ὅλου οικονομικοῦ ὄργανισμοῦ τῆς χώρας.

Νομίζω ὅτι ἡ Ἑλλὰς συγκρατηθεῖσα ἐν καιρῷ ἀπὸ τὴν κατωφέρειαν τῶν ἀλλεπαλήλων ἐκδόσεων, πρὸς ἣν εὐκόλως τρέπονται οικονομικῶς καὶ πολιτικῶς ἀτυχοῦντες λαοί, δύναται νὰ ὑποστῆ ἀφόδως τὴν σύγκρισιν πρὸς τὰ περισσότερα τῶν ἄλλων Κρατῶν.

Μόλον ὅτι πρὸ ἐξαμήνου μόλις κατέπαυσε δι' αὐτὴν περίοδον πολυδαπάνου πολέμου, ἰθρόα δὲ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, ἀνελθοῦσα μέχρι τοῦ 1/5 αὐτοῦ, συνετελέσθη ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου, ὀδυνηραὶ τέλος ἐσωτερικαὶ περιπέτειαί, μὴ ἐπιτρέπουσαι οικονομικὴν περισυλλογὴν, συνετάρασσαν ἐπὶ ἔτη αὐτὴν, ἐν τούτοις ἡ κυκλοφορία αὐτῆς ἀναλογεῖ εἰς ἀξίαν £ 2,12.8 κατὰ κάτοικον.

Ἡ τῶν πλείστων ἄλλων κρατῶν εἶναι δυσμενεστέρα, καίτοι ἀπὸ πενταετίας ταῦτα ἐπανήλθον εἰς εἰρηνικὴν κατάστασιν, ἠδυνήθησαν δὲ ἐν τῇ μεταξὺ καὶ τὰς πολεμικὰς αὐτῶν δαπάνας ἰσχυρῶς νὰ περιστείλουν, καὶ ἐσωτερικῶς νὰ ἐπιδιοδοῦν ἀπερίσπαστα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐξυγιάνσεως.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς αὔξεσεως τῆς κυκλοφορίας ἡμῶν εἶναι ἡ ἀκόλουθος:

1) Διὰ τοῦ Νομοθετικοῦ Διατάγματος τῆς 3ης Μαρτίου 1923 ἐπε-

τράπη έκδοσις ὑπὲρ τοῦ Δημοσίου Δραχ. 750,000,000. Ὑπὲρ τούτων ἐξεχωρεῖτο εἰς τὴν Τράπεζαν, πρὸς μερικὴν καὶ βαθμιαίαν ἀπόσδεσιν, τὰ προῖον τοῦ ἐφ' ἅπαξ ἐπὶ τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας φόρου. Τὰ ἀπειλούμενον σήμερον ποσὸν ἀνέρχεται εἰς 660 ἑκατομμύρια.

2) Διὰ Νομοθετικοῦ Διατάγματος τῆς 18ης Μαΐου 1923 ἐπετράπη ἡ αὐξήσις τῆς διὰ λογαριασμὸν τῆς τραπεζῆς κυκλοφορίας κατὰ Δραχ. 300,000,000. Εἰς τὴν εἰσήγησιν ταύτην πρόεβη ἡ Τράπεζα, διότι ἔναντι τῶν καθ' ἡμέραν αὐξανομένων συναλλαγῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν εὐρίσκειται αὕτη, νὰ ρυθμίξῃ τὰς χορηγίας τῆς ἐπὶ τῇ βάσει ὄχι στενωῶς τραπεζικῆς ἀντιλήψεως, τὰ διαθέσιμα αὐτῆς ἠδύνατο νὰ παρουσιάσουν ἐνεπαρκειάς, ἐντεῦθεν δὲ νὰ σημειωθῇ ἐπιβλαδῆς στενοχωρία.

3) Διὰ Νομοθετικοῦ Διατάγματος τῆς 29ης Νοεμβρίου 1922 καὶ τῆς 23ης Ἀπριλίου 1923, ἐπετράπη ἡ έκδοσις τραπεζικῶν γραμματίων πρὸς ἀγορὰν ἐξωτερικοῦ συναλλάγματος πλεονάζοντος ἐν τῇ ἀγορᾷ. Τὰ οὕτως ἐκδοθέντα τραπεζικὰ γραμμάτια ἀνῆρχοντο κατὰ τὴν 31ην Δεκεμβρίου 1923 εἰς Δραχ. 699,895,110, κεκαλυμμένα πλήρως διὰ συναλλάγματος £. 2,624,772 εἰς τὴν τιμὴν τῆς κτήσεως 266,6499. Διὰ θεσις ἐκ τοῦ συναλλάγματος τούτου μειώνει, ἐννοεῖται, ἀντιστοίχως τὰ κυκλοφοροῦντα τραπεζικὰ γραμμάτια.

Ἀπαθῆς κρίσις δὲν δύναται ἢ νὰ ἀναγνωρῆσθῃ ὅτι μετὰ φειδοῦς ἐγένετο χρήσις κατὰ τὸ λήξαν ἔτος τοῦ μέσου τῆς αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν ἐφοδίων τοῦ Δημοσίου δι' ἐπεκτάσεως τῆς κυκλοφορίας. Δὲν ὑπῆρξε δὲ τοῦτο, οὔτε εὐχερές, οὔτε ἀπρόσκοπτον, διότι καὶ αἱ ἀνάγκαι ἦσαν ἐπείγουσαι, καὶ ἰσχυρὸς ὁ πειρασμὸς τῆς ἀκόπου προμηθείας κεφαλαίων διὰ νέων ἐκδόσεων. Ὑπῆρξεν ὁμοῦ ἐπίσης βαθεῖα ἢ συνειδήσις τοῦ ὀλέθρου εἰς ὃν θὰ ἐφέρετο ἡ ὅλη ἐθνικὴ οἰκονομία, ἐὰν δὲν κατεβάλλετο πᾶσα δυνατὴ προσπάθεια ὅπως τεθῇ φραγμὸς εἰς τὸν δρόμον τοῦ προχείρου ἐφοδιασμοῦ. Διότι οὐδὲν θὰ ἠδύνατο τότε νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν πτώσιν τῆς δραχμῆς, νὰ ὠθήσῃ δὲ εἰς νέα ἀπροσδιόριστα ὕψη καὶ τὸ ἐξωτερικὸν συνάλλαγμα καὶ τὴν τιμὴν τῶν πραγμάτων ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν γνωρίζω πλέον τίνες εὐνοϊκαὶ περιστάσεις θὰ ἠδύνατο νὰ τὰ ἐπαναφέρουν εἰς χαμηλότερα ἐπίπεδα.

Εἶχε δὲ τὸ Δημόσιον ν' ἀντιμετωπίσῃ τεραστίας δαπάνας ἀπειλούμενας εἰς τὴν παράτασιν τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀμυντικῶν μέσων τῆς χώρας πρὸς ἀποτροπὴν ἀμέσων κινδύνων, εἰς περιθάλψιν καὶ ἐγκατάστασιν ἑκατομμυρίου προσφύγων, τέλος δὲ καὶ εἰς καθημερινῶς αὐξανόμενας τακτικὰς δαπάνας, ἰδίᾳ λόγῳ τῆς ἐντεινομένης ἀκριθείας τῆς ζωῆς.

Ἐνδεικτικῶς μόνον ἀναφέρω ὅτι τὸ Δημόσιον διέθεσεν εἰς πληρωμὴν

παλαιῶν καὶ νέων προμηθειῶν τῶν Ὑπουργείων Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν ἐπείγουσῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν πρὸς τῆς συνάψεως τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης £. 2,200,000 ἢ δραχ. 683,485,000. Ὑπὲρ τῶν προσφύγων δὲ διὰ δαπάνας περιθάλψεως καὶ ἀστικῆς ἐγκαταστάσεως 233 ἑκατομμύρια, ἐγκαταστάσεως δὲ ἀγροτικῆς 268 ἑκατομμύρια, ἧτοι ἐν συνόλῳ ὑπὲρ τὰ 500 ἑκατομμύρια. Τὰ ποσὰ ταῦτα εἶναι ἀνεξάρτητα ὅλως τῆς διαθέσεως τῆς ἐκ £. 1 ἑκατομμ. προκαταβολῆς τῆς Τραπεζῆς τῆς Ἀγγλίας. Δηλαδή ἐδαπάνησεν ὑπὲρ τῶν προσφύγων ἐξ ἰδίων μέσων τὸ Κράτος ποσὸν ὑπὲρ τὰ £. 2 ἑκατομμ. Τὰς ἀνάγκας ταύτας ἀντιμετώπησε:

1) Διὰ προσωρινῶν προκαταβολῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐκ τῶν ἰδίων τῆς διαθέσιμων, κατὰ τὰ καθ' ὅλα τὰ διαρρέυσαντα ἔτη κρατήσαντα. Αἱ προκαταβολαὶ αὗται ἀνήλθον μέχρι δραχ. 343,000,000, διὰ νὰ ὑποχωρήσουν βαθμηδὸν μέχρι δραχ. 176,630,692 τὴν 31 Δεκεμβρίου, κατ' ἀκολουθίαν ἀποδόσεων γενόμενων ἐκ τῶν ἐκάστοτε πλεονασμάτων τοῦ Δημοσίου Ταμείου.

2) Ἐκ διαθέσεως ἐντόκων γραμματίων τῆς Ἐθνικῆς Ἀμόνης. Ἡ τοποθέτησις τούτων ἀρξαμένη κατὰ τὸ 1918, μικρὰν μόνον κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἔφερε συμβολὴν εἰς τὸ Δημόσιον, ἀνελοῦσαν, κατὰ τὸ 1918—1919 εἰς 148 ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὸ 1920 εἰς 41 ἑκατομμύρια, τὸ 1921 εἰς 119 ἑκατομμύρια, τὸ 1922 εἰς 21 ἑκατομμύρια. Ἀποτόμως κατὰ τὸ 1923 ἡ τοποθέτησις αὐξήσεν ἀλματικῶς ἐνελοῦσα εἰς 603 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἀναδιβάσασα δὲ τὸ ὑπόλοιπον τῶν κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου διατεθειμένων τραπεζικῶν γραμματίων εἰς 934 ἑκατομμύρια. Δὲν ἀνεκόπη δὲ ἕκτοτε ἡ τοποθέτησις, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ υποθέσῃ, κατ' ἀκολουθίαν τῆς νομισματικῆς ἀνωμαλίας ἧτις παρετηρήθη, διότι κατὰ τὸ διαρρέυσαν δίμηνον εἰσεκομίσθησαν 251 νέα ἑκατομμύρια.

Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο χαιρετίζομεν φαινόμενον ἀπολύτως ἱκανοποιητικόν, τόσον μᾶλλον ὅσον λεπτομερῆς ἔρευνα καταγωγῆς τῶν κεφαλαίων τούτων ἀποδεικνύει ὅτι μέγα μέρος τούτων, ἐν συνόλῳ δραχ. 299,911,100 ἐκ τῶν 603 ἑκατομμυρίων τῶν διατεθέντων κατὰ τὸ 1923 προέρχεται ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν δηλ. ἐκ πηγῶν αἰτινες δὲν ἐθεωροῦντο μέχρι ἐσχάτων πρόθυμοι εἰς τοιαύτας τοποθετήσεις. Ἡ ἐμπιστοσύνη ἦν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐνέπνευσεν ἡ ἀξία αὕτη, ἐνισχυομένη βεβαίως καὶ ἐκ τῆς ἀποδοχῆς τῆς Ἐθνικῆς τραπεζῆς, ἡ κανονικὴ τῶν ὑπηρεσιῶν καὶ ἡ πάντοτε εὐχερῆς πρσεξόφλησις αὐτῶν, ἔσυρεν ἐκ τῶν κρυπτῶν τῶν τὰ τέως ἄγωνα παραμένοντα κεφάλαια τῶν ἐπαρχιῶν καὶ προσέφευρον αὐτὰ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐντεῦθεν ἐπιχορηγία ὑπῆρξε πολυτιμωτάτη διὰ τὸ Δημόσιον, διότι αὕτη κυριώτατα, δι' ἀφθό-

νου καὶ ἐγκαίρου προσκομίσεως κεφαλαίων, καθίστα ἀνετόν τὸ Ταμεῖον, καὶ ἐπέτρεπεν εἰς τοῦτο νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς πολλαπλᾶς ὑποχρεώσεις αἱ ὁποῖαι ἀθρόως ἐδάρυνον τὸν Ὑπουργὸν τῶν Οἰκονομικῶν. Οὕτως ἡ χώρα ἐκ τῶν ἰδίων τῆς δυνάμεων καὶ αὐθορμήτως συνέτρεξεν ὑπὲρ καλύψεως σημαντικοῦ μέρους τοῦ ἐλλείματος τὸ ὁποῖον αἰ ἐκτακτοὶ δαπάναι ἤνοιγον εἰς τὸν Προϋπολογισμόν. Εἰς περίοδον δὲ οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς ἀνώμαλον, οἷα ἡ παρούσα, καθ' ἣν ὄρισμένοι ἐκτακτοὶ δαπάναι δὲν ἀποτρέπονται, εἶναι δὲ σχεδὸν ἀδύνατον, καὶ οἰκονομικῶς ἴσως ἀσύμφορον, νὰ ἐπιτύχῃ τις ἐξωθεν ἐνίσχυσιν διὰ τὰς γενικὰς τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀνάγκας, εἶναι παρήγορον δὲ ὁ τόπος κρύπτει ἐν αὐτῷ ἀρκετὴν δύναμιν, ὥστε νὰ ἱκανοποιῇ τὰς εἰς κεφάλαια ἀνάγκας τῆς παραγωγῆς, καὶ ἐκ τοῦ πλεονάσματος, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἐπιμελῶς ἀπέκρυπτε, νὰ προβαίῃ ἤδη εἰς τοποθετήσεις, αἵτινες ἐνισχύουσι τὰ ἐφόδια τοῦ Δημοσίου Ταμεῖου.

Ἐπὶ τῶν πιστεύοντες ὅτι ἡ ἀπότομος αὕτη αὔξησις τῶν ἐντόκων γραμματίων εἶναι οἰκονομικῶς φαινόμενον βλαβερὸν. Ἀποτελοῦν — λέγουσι — καὶ ταῦτα αὔξησιν τῆς κυκλοφορίας, ἐπομένως ἐντείνουσι τὴν ἤδη ὑφισταμένην πληθῶραν κυκλοφορικῶν ὀργάνων. Οἱ ἐνδοιασμοὶ οὗτοι περὶ τῆς οἰκονομικῆς χρησιμότητος τῶν ἐντόκων γραμματίων, καὶ οἱ φόβοι μὴ τυχὸν ταῦτα ἐμφανίζουσι ἐπιτασιν τῶν συμπτωμάτων τῶν ἐκ τῆς πληθῶρας κακῶν, εἶναι ἀστήρικτοι ἐντελῶς καὶ μάταιοι.

Ἐπὶ πλέον τῶν ὑφισταμένων ἐν κυκλοφορίᾳ ὀργάνων, οὐδὲ ἐν προστίθεται διὰ τῶν ἐντόκων γραμματίων. Ταῦτα παρ' ὑμῖν παρουσιάζουσι τὴν μορφήν προσκαίρου ἢ μονιμοτέρας τοποθετήσεως κεφαλαίων, ὑπαρχόντων ἤδη, μὴ νῦν τὸ πρῶτον δημιουργουμένων, ἀποκειμένων ἀργῶν, εἴτε ἐξ ἐλλείψεως ἐμπιστοσύνης πρὸς ἄλλας ἐργασίας, εἴτε ἐξ ἀναμονῆς ἐπικαίρου στιγμῆς διὰ γονιμοτέραν ἐκμετάλλευσιν. Ἀλλαχού ἐθεωρήθη παρὰ πολλῶν ἡ αὔξησις τῆς κυκλοφορίας τῶν ἐντόκων γραμματίων, ὡς ἐνδεικνύουσα ἐπιτασιν τῆς πληθῶρας, διότι πολλὰ τούτων ἀπεκτινῶνται οὐχὶ ἐκ διαθέσιμων μέσων, ἀλλὰ διὰ πιστώσεων ἀκροτάτων, χορηγουμένων ὑπὸ Τραπεζῶν, ὅποτε πράγματι, τὰ οὕτως ἀγοραζόμενα ἐντοκά γραμμάτια καὶ διατιθέμενα ὑπὸ τοῦ κτήτορος τῶν ὡς μέσων αὐξάνουσι τὴν γοραστικὴν του ἱκανότητα, ἐπέτεινον τὸ ὑφιστάμενον κακὸν τῆς ὑποτιμήσεως τοῦ ἐγχωρίου νομίσματος. Οὐδὲν ὅμως τοιοῦτον συνέβη παρ' ἡμῖν, ἔπου ἀμφιβάλλω ἂν ὑπάρχῃ καὶ ἐν ἐντοκῶν γραμματίων μὴ ἀγορασθῆν δι' ἰδίων διαθέσιμων κεφαλαίων.

3) Σημαντικῶς ἐνισχύθη ἐπίσης τὸ Δημόσιον Ταμεῖον διὰ τῆς προκαταβολῆς £ 1,000,000 τῆς γενομένης ἐμμέσως πρὸς αὐτό, διὰ τῆς

μεταξὺ Τραπεζῆς Ἀγγλίας καὶ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς συμβάσεως. Διὰ τῆς χορηγίας ταύτης ἔπαυσαν ἀντλούμεναι ἐκ τοῦ Προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους, αἱ βαρεῖαι δαπάναι τῆς ἀγροτικῆς καὶ ἀστικῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων. Τὸ εὐμενὲς τοῦτο ἀποτέλεσμα ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὴν ἰσχυρὰν παρέμβασιν, ἣν ἤσκησεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς πρεστασίας τῶν προσφύγων ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν καὶ τὴν πρόθυμον ὑποστήριξιν ἣν παρέσχεν ὑμῖν ἡ Τράπεζα τῆς Ἀγγλίας. Ἐχω καθήκον ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης νὰ ἐκφράσω χάριτας εἰς τὸν διοικητὴν ταύτης διὰ τὴν πρόθυμον ἐξομάλυνσιν τῶν δυσχερειῶν τὰς ὁποίας ὑπὸ τὰς κρατούσας συνθήκας παρουσίαζε τὸ ζήτημα.

Βεβαίως ἡ προκαταβολὴ £ 1 ἐκατομμυρίου δὲν λύει τὸ πρόβλημα, προβλέπεται δὲ ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν δάνειον £ 6 ἐκατομμυρίων διὰ τὴν πλήρη ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος. Ἐχομεν ὅμως ἀσφαλεῖς προσδοκίας ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐξωθεν ταύτην ἐπικουρίαν, ἕστω καὶ κατὰ τμήματα ἀρχικῶς.

4) Ὅλα ὅμως τὰ μέσα ταῦτα καὶ ταμειακῶς καὶ οἰκονομικῶς θὰ ἦσαν ἀνεπαρκῆ νὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς περιστάσεις, ἐὰν παραλλήλως δὲν ἤρχετο καὶ ἡ ἔντασις τῆς φορολογίας. Ἡ φορολογία δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ εἰς τὸ πρῶτον τῆς ἐπίπεδον καὶ διότι ἡ νομισματικὴ βᾶσις ἐφ' ἧς ἀρχικῶς ἐρείδετο αὕτη εἶχεν οὐσιωδῶς μεταβληθῆ, μὴ ἀπεκτινίζουσα πλέον τὴν ἄλλοτε θεσιμένην ἀναλογίαν, καὶ διότι ἡ πάσης φύσεως παραγωγὴ, γοργῶς ἀναπτυσσομένη καὶ εὐρίσκουσα ἀβίαστον ἐκροὴν εἰς ὑψηλὰς τιμὰς, θὰ ἔμενεν οὐσιαστικῶς σχεδὸν ἀσύδοτος. Ἐπὶ πλέον ἐφ' ὅσον ἠῤῥξανον αἱ δαπάναι τοῦ Κράτους, καὶ αὐταὶ αἱ κανονικαὶ καὶ τακτικῶς ἐπανερχόμεναι, θὰ ἦτο πρᾶξις ἐσχάτης ἀπρονοησίας, ἐὰν διὰ ταύτας τουλάχιστον δὲν ἐμερίμνα ὁ Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ν' ἀσφαλίσῃ κάλυμμα ἐκ τακτικῶν πόρων ἀντλούμενων ἐκ τοῦ ὑφισταμένου καὶ παραγομένου πλοῦτος. Καὶ τὴν πολιτικὴν ταύτην ἠκολούθησεν ἡ Κυβέρνησις. Ἐπλούτησεν οὕτω τὸν προϋπολογισμόν δι' ἐπὶ πλέον τακτικῶν εἰσόδων περὶ τὰ 1.200 ἐκατομμύρια, ἔδωκε τὴν ἐντύπωσιν ὅχι μόνον ἐσωτερικῶς, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐξωτερικῶς, ὅτι ἡ χώρα καταβάλλει σοβαρὰς προσπάθειας πρὸς ἐπίρρωσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς καὶ δημιουργίαν ἀσφαλεστέρας δημοσιονομικῆς βᾶσεως διὰ τὸ μέλλον.

Ἐνῶ ὅμως γενικῶς ἀποδεχόμεθα τὴν πραγματοποιηθεῖσαν φορολογικὴν ἔντασιν, ἐν ταῦτοις, ἐπὶ ὄρισμένων σημείων εἶμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κάμωμεν ρητὰς ἐπιφυλάξεις. Ἡ πλουτολογικὴ κατάστασις τοῦ

τόπου, τὸ ἐπίπεδον εἰς ὃ εὐρίσκειται ἡ οικονομικὴ του ἐξέλιξις, τὸ ἀπαράσκευον εἰσέτι τῶν ὑπηρεσιῶν διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν προβλημάτων πολυσυνθέτου οικονομικῆς ἐκδηλώσεως, δὲν ἐπέτρεψε νὰ καταστῇ πραγματικὴ ἀλήθεια, ἢ οὐσιαστικῶς κατ' ἴσην ἀναλογίαν πληξίς πάσης φορολογησίμου ὕλης. Οὕτω δὲ βλέπομεν ὅτι, ἐν ᾧ πρόσδοξ τις πλήττεται βαρύτερα, ἄλλη παραπλεύρως κειμένη μένει σχεδὸν ἀσύδοτος, εἴτε διότι ἢ σύλληψίς της εἶναι δυσχερής, εἴτε διότι διαφεύγει πᾶσαν ἐκτίμησιν εἴτε διότι οἱ κύριοι ταύτης δεξιῶς χειριζόμενοι τὰς φορολογικὰς διατάξεις ἐπιτυχάνουν τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἀπὸ τούτων. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἡ φορολογία ἐπικάθεται βαρύτερα ἐπὶ τῶν προσόδων ἐκείνων, αἵτινες λόγφ της οικονομικῆς καὶ νομικῆς τῶν συστάσεως, εἶναι φανεραὶ καὶ εὐρίσκονται ἐκτεθειμέναι εἰς τὴν ἄμεσον σύλληψιν ὑπὸ της φορολογίας. Μία τῶν περιπτώσεων τούτων, ἴσως ἢ μάλλον ἀπτή καὶ πλέον οικονομικῶς αἰσθητή, εἶναι ἡ της φορολογίας τῶν κινητῶν ἀξιών. Ἡ ἀνώνυμος ἐταιρεία φανερώνει τὰ πραγματοποιηθέντα κέρδη, διότι ἔχει ἐμφανῆ τὴν ζωὴν της. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι βαρεῖα καὶ πολύπλοκος ἐπεκάθησεν ἐπ' αὐτῶν ἡ φορολογία, ἀφαιροῦσα σημαντικὸν ποσοστὸν τῶν κερδῶν, εἰσδύουσα μάλιστα ἐνίοτε καὶ βαθύτερον εἰς τὴν ζωὴν τῶν.

Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι καὶ καθ' ἑαυτὴν κακὴ, καὶ εἰδικώτερον διὰ τὴν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν της Ἑλλάδος δύναται ν' ἀποβῇ πραγματικὸν καὶ ψυχολογικὸν ἐμπόδιον. Εἰς περίοδον ὅπως ἡ παρούσα, καθ' ἣν μετὰ γοργότητος βαδίζει ὁ τόπος εἰς τύπον ἀνωτέρου οικονομικοῦ βίου, καθ' ἣν εὐρεῖα διανοίγεται ἐνώπιον ἡμῶν ἐργασία ὀργανώσεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ μέχρι σήμερον ἀγόνου παραμένοντος πλούτου, ἢ ἀνώνυμος Ἑταιρεία εἶναι τὸ πρόσφορον ὄργανον της καρποφόρου ταύτης δράσεως. Θὰ εἶναι ἐπίσης τὸ ὄργανον, δι' οὗ τὸ ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον θὰ ἔλθῃ ἐπίκουρον εἰς τὴν ἐγχώριον οικονομίαν. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ κεφάλαιον ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν πλήττεται ἐπαχθῶς, ποικίλαι δὲ παρεμβάλλονται δυσχέρεια εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν του ὑπὸ ἀδεξίων καὶ ἀφιλοσοφῆτων νόμων, τότε κατ' ἀνάγκην, ἀντὶ ἡ κινητὴ ἀξία νὰ καθίσταται ὀσημέραι ἢ μάλλον εὐρέως διαδεδομένη παρὰ τὸ πολὺ κοινῶ μορφή τοποθετήσεως κεφαλαίων, ἀντὶ τὸ ἀλλοδαπὸν κεφάλαιον νὰ ἐλκύηται ὑπὸ εὐέλπιδος ἐν τῷ τόπῳ ἡμῶν ἀποδόσεως, θὰ ἴδωμεν τὰς πηγὰς αὐτὰς στεριευσάσας καὶ τὴν οικονομίαν ἡμῶν φυτοζωοῦσαν ἐν πενιχρᾷ δράσει.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερός τις λόγος, οὐχὶ μικροτέρας σπουδαιότητος ἐπιβάλλει ἀναθεώρησιν της σχετικῆς νομοθεσίας, καὶ ἡπιώτερον χειρισμὸν της φορολογίας, ἥτις ὡς ἔχει, ἀναδιβάζει ἐν συνόλῳ ταύτην εἰς ὑπὲρ τὰ 30 % τῶν κερδῶν. Αἱ ἀνώνυμοι Ἑταιρίαι, εἴτε σκοπὸν ἔχουν τὴν τραπεζικὴν ἐργασίαν, εἴτε τὴν βιομηχανίαν, εἴτε τὴν μεταφορὰν, ἐργάζονται ὅλαι ἐν ἀπόψει της καταναλώσεως, πληττόμεναι ἐπαχθῶς ὅμως, βλέ-

που ἀξανομένας τὰς δαπάνας της παραγωγῆς, διότι εἰς ταῦτα περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἐκ τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων ὄφρη. Καταλήγουν δὲ πάντα ταῦτα εἰς τὴν κατανάλωσιν, ἀφ' ἣς καὶ ἀντλοῦνται, κατὰ ποσοστὸν, μάλιστα ἀνώτερον της μαθηματικῆς ἀκρίβειας. Συντελοῦν δηλαδὴ εἰς τὴν ὕψωσιν της τιμῆς καὶ τοῦ χρήματος καὶ παντὸς ἄλλου εἶδους, κατ' ἀκολουθίαν δὲ εἰς ἀκρίθειαν της ζωῆς, εἰς περίοδον καθ' ἣν, καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων αἰτίων βρισίμων ἢ μὴ, ἐντείνεται αὕτη.

Οὕτω πιστεύομεν ὅτι αἱ τραπεζικαὶ ὀφείλεια ἃς πορίζεται τὸ Δημόσιον ἐκ της ὑπὲρ τὸ προσήκον μέτρον ἐπιβαρύνσεως τῶν κινητῶν ἀξιών, μεταιοῦται ἀσφαλῶς ἐκ τῶν οικονομικῶν ἐμποδίων τὰ ὅποια δημιουργεῖ αὕτη. Ἐν ᾧ ἐξ ἐναντίας πολιτικῆ δικαιοτέρας φορολογικῆς τακτικῆς καὶ θὰ ὄθι εἰς περαιτέρω σταδιοδρομίαν τὴν γόνιμον καὶ προοδευτικὴν ταύτην μορφήν τοῦ συνεταιρισμοῦ κεφαλαίων, καὶ βεβαίως θὰ ἡσφάλιζεν ὑπὲρ τοῦ Ταμείου μείζονας καὶ μονιμωτέρας προσόδους.

Συνάλλαγμα

Ἡ τιμὴ τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγμάτων ἐσημείωσε κατὰ τὸ πλεονέκτημα ἔτος εὐρυτάτας διακυμάνσεις. Ἀπέδωκεν αὕτη πιστὴν εἰκόνα της περιπετειώδους ἱστορίας τοῦ ἔτους ταλαντευθεῖσα μεταξὺ της ἄκρας ἐμπιστοσύνης καὶ της μάλλον ἀσυνέτου δυσπιστίας. Ἡ ῥύθμισις τῶν τιμῶν, ἐλευθέρᾳ ἀπὸ τὰς τεχνητὰς πέδας τῶν κρατικῶν ἐπεμβάσεων, ἡκολούθει τὰς ἐκάστοτε ἐμπνεύσεις της ἀγορᾶς. Ἐὰν αὕτη ἐδασίζετο μόνον ἐπὶ σκέψεων σταθμητῆς οὐσίας, βεβαίως θὰ ἀπέφευγεν ἀκρότητας καὶ θ' ἀνεγνώριζεν εἰς τὴν δραχμὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν σταθερωτέραν. Εἰς περιόδους ὅμως, οἷα ἡ παρούσα, αἱ ξέναί πολλακίς πρὸς οἰανδήποτε ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν ἐντυπώσεις, ἀσκοῦν μείζονα ἐπιρροήν, παρασύρουν δὲ εἰς τὸ ρεῦμά των τοὺς προσπαθοῦντας ν' ἀντιδρᾶσιν μετὰ ὄπλα της λογικῆς.

Ἀφελεῖς παρατηρηταὶ πιστεύουν ὅτι τὸ κακὸν τῶν ἀποτόμων διακυμάνσεων ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς σκότια μέτρα τὰ ὅποια δεξιοτεχνικῶς χειρίζεται ἡ κερδοσκοπία. Ματαίως ὅμως ἐπιρρίπτουν ἐπὶ ταύτης κυρίως τὴν εὐθύνην τῶν περιοδικῶν κρίσεων. Ἡ κερδοσκοπία δὲν εἶναι αἰτία τῶν κρίσεων, εἶναι μοιραῖον καὶ μέχρι τινὸς ἀναπότρεπτον παρακολούθημα τούτων. Ἡ οικονομικὴ καὶ νομισματικὴ ἀνισορροπία ἀπὸ τὴν ὅποιαν δὲν ὑποφέρει μόνον ἡ Ἑλλάς ἀλλὰ σχεδὸν ὁ κόσμος ὅλος, εὐνοεῖ τὸ πνεῦμα της κερδοσκοπίας, ἐκτρέφει δὲ ταύτην ἐπιμαλλον ἢ πολιτικῆ ἀδελειότητος καὶ αἱ ἐντεῦθεν ἀπειλούμεναι περιπλοκαὶ καὶ δυσχέρεια. Ἡ κερδοσκοπία εἶναι φαινόμενον τὸ ὅποσον παρουσιάζεται εἰς κάθε ἐξαφιν της νόσου ὅφ' ἣς κατατρέχεται τὸ νόμισμα.